

c) Éghajlat és időjárás. Milyen éghajlatot nevezünk mérsékeltnek? (Amelyben tavasz, nyár, ősz és tél váltakoznak.) Milyen éghajlata van az Alföldnek? (Mérsékelt.) Mit nevezünk éghajlatnak? (Ha több, egymás után következő évben megfigyeljük valamely helyen ugyanazt az évszakot, azt tapasztaljuk, hogy az nem minden évben egyforma. Ezt úgy fejezzük ki: az éghajlat állandó, de az időjárás változik. Mik az időjárás elemei? (A hőmérséklet és csapadék, továbbá a szél.) Mivel mérjük az időjárás elemeit? (A hőmérsékletet hőmérővel, a csapadékot esőmérővel, a szelek irányát és erejét szélmérővel mérjük.) Mi az a napi, havi- és évi középhőmérséklet? Milyen már most Alföldünk éghajlata? (Mérsékelt, szélsőséges — erős hideg, nagy forróság — szárazföldi = kevés csapadék.) Mennyi az Alföld átlagos évi csapadékmennyisége? (500—600 mm.) Milyen szelek az uralkodók? (Északon az északi, délen a déli, nyugaton pedig az északkeleti szél uralkodik.) Mit látunk ebből? (Azt, hogy a szelek a hegyektől az Alföld közepe felé fújnak.)

III. *Összefoglalás.* Miért mondjuk az Alföldet a Magyarmedence közepének? Melyek az Alföld határai? Melyek az Alföld vizei? Mit tudunk az áradásokról? Hogyan védekezik az ember ezek ellen? (Ármentesítés, szabályozás, csatornázás.) Mi a különbség az éghajlat és időjárás között? Milyen az Alföld éghajlata? Milyen az időjárása?

1941. november 2. hete.

Történelem.

V. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: III. Béla uralkodása és a görög császárság törekvései.

Nevelési cél: A magyar birodalmi eszme kifejlődése.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A Kálmán után következő uralkodókról tanultak felújítása, számonkérése.

b) Célkitűzés. III. Béla (1172—1196) a magyar birodalom megalapítója.

II. Tárgyalás. III. Béla nevelkedése és fogadtatása. Mánuel görög császár azzal a gondolattal fogadta fiává III. István öccsét, Béla herceget, hogy göröggé teszi, leányát hozzá adja s a maga utódjául követi őt a görög császárság fényes trónján. Miután Alexios néven utódjának jelölte, azon igyekezett, hogy belenevelje a bizánci gondolkozásba, műveltségbe és az államkormányzásba. Azonban fia született. Ennek következtében egész tervét megváltoztatta és szeretett volna most már Bélától megszabadulni.

Idehaza ezalatt meghalt III. István, fiúutódja pedig nem volt. A királyválasztás dolgában két pártra szakadtak a nagyurak és püspökök. A többség Bélát kívánta királynak és követ-

séget menesztett érte Bizánca. Mánuel örömmel kapott az alkalmon és kiadta Bélát, de megfogadtatta vele, hogy híve marad.

A másik párt Béla öccse — Géza — mellé állt, és tudni sem akart Béláról, mert féltette tőle a katolikus egyházat, és az ország függetlenségét.

Béla hazaérkezve biztosította a pápát hűségéről. Sikerült is az ő segítségével megkoronáztatnia magát s megszerezni a törvényes hatalmat. Azután okos és erélyes magatartásával nemcsak megfékezte az ellenpártot, hanem meg is győzte arról, hogy egyházának és nemzetének hűséges fia maradt.

Hóáításai. Mánuelnek tett ígérteét becsületesen megtartotta, de mihelyt az meghalt, visszafoglalta az álnokul elvett Szerémséget és Horvátországot, sőt Dalmáciát is. Elődei balkáni politikáját folytatva haddal segítette a szerbeket, hogy függetlenségüket kivívhassák.

Nemsokára ezután egy halicsi párt hívására Halicsba (Galícia) vonult seregével, és rendet esínált a trónviszályba merült országban. Halicsot elfoglalta, majd Endre fiát helytartónak nevezte ki. Ez a foglalás azonban nem bizonyult tartósnak, s Béla maga is belátta, hogy csak nagy áldozatokkal tarthatná meg ezt a messzefekvő, más nyelvű és vallású országot.

Az államháztartás rendezése. Bizáncaiban szerzett tapasztalatai segélyével és gondos munkálkodásával tökéletesítette a kormányzást és előbbre vitte az ország gazdagságát és műveltségét.

Rendbeszedte a királyi birtokok gazdálkodását, fejlesztette a bányászatot és az ország pénzügyeit. Ezután már az volt a rend, hogy a királyi kamara minden év húsvétján becsérelte a régi pénzt új pénzzel, de a régi pénz értékéből kopás és pénzverés költsége címén egytized értéket levont. Ezt a levonást nevezték kamarahaszonnak. (IV. Béla előtt a nagy pénzegységet „penzának“, a kicsit „szolidusz“-nak nevezték. Béla idejében a legnagyobb pénzegység a „márka“ lett (72 aranypengő értékű), amely 400 „dénárt“ ért. (1 dénár kb 18 fillér értékű volt.) A pénzváltást a vásárokon intézték el többnyire izmaeliták és zsidó pénzváltók. A gyakori pénzesere nem vált ugyan javára a kereskedelemnek, de mivel III. Béla jó pénzt veretett, nagy baj nem származott belőle.

Az írásbeliség. Nevezetes újítása volt Bélának az is, hogy a fontosabb intézkedéseit, ítéleteket, okleveleket írásba foglalva meg kellett őrizni. Ezért királyi kancelláriát állított fel, mint külön hivatalt.

Gondos uralkodása alatt föllendült a gazdasági élet, és fejlődött a műveltség. Az ország és a királyi gazdagságának híre bejárta egész Európát. A magyar királynak akkora tekintélye volt, hogy a francia király készséggel adta feleségül nő

vérét Bélának. (A leánykérő követség bemutatta a francia királynak a magyar király évi jövedelméről szóló számadásokat. Ez ma is megvan a párisi levéltárban. E szerint a király jövedelme 75.000 márka értékű terményből és 150.000 márka készpénzből — királyi népek adója, vám-, vásárpénz, a behozott árúk értékének 30-ad része, kamarahaszon stb. — állott. Vagyis a mai értékben kerek számban 17 millió aranypengőt tett ki. A magyar király jövedelme akkor a francia és az angol király jövedelmével vetekedett.)

A fiatal királynéval és lovagkíséretével finomabb élet vonult a királyi udvarba. E házasság következtében sok francia földműves, iparos, kereskedő jött, továbbá ő hozta be hazánkba a francia eredetű premontrei és cisztercita kanonokrendet is.

A keresztshadjárat átvonulása, Béla fogadalma. Néhány évvel később Barbarossa Frigyes német császár vonult át hazánkban kereszties seregével. Béla királyi módon fogadta a császárt és dúsán ellátta seregét. (Egy szemtanú német krónikás bámulattal írta le a fényes fogadtatást és irigykedve említette fel az ország gazdagságát, meg a király hatalmát és tekintélyét.) Bélát is elfogta a vágy, hogy felvegye a keresztet, de az ország gondja visszatartotta attól, azonban nem mondott le tervéről és szorgalmasan gyűjtötte a kincseket erre a célra.

Szent László szentté avatása. Uralkodásának utolsó éveiben avatta szentté az egyház László királyunkat, akihez III. Béla növésben, léleekben, uralkodó képességben annyira hasonlított.

Négy évvel később (1196) meghalt. Halálos ágyán a már megkoronázott idősebb fiát — Imrét — jelölte utódjául. Endre fiának pedig átadta a kereszties hadjáratra gyűjtött kincseket és megfogadtatta vele, hogy helyette kereszties hadat vezet a Szent Föld felszabadítására.

III. Összefoglalás. Érdemei:

Szent István intézkedéseit fenntartotta és továbbfejlesztette.

Szerzetesek és idegen lovagok betelepítésével emelte a magyarság műveltségét.

Szent István királyságát birodalmi rangra emelte. (Uralkodása alatt hazánk mint európai nagyhatalom szerepelt!)

1941. november 3. hete.

Helyesírás és nyelvi magyarázatok.

V. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: Helyhatározói mellékmondatok.

Nevelési cél: Nyelvünk használatának helyessége.

I. *Előkészítés.* a) Számonkérés. A tárgyi mellékmondatról (idézetről) tanultak számonkérése.